

nea filozofului față de viața publică este foarte rapid prezentată (p. 71—73). În caracterizarea gândirii lui Seneca nu se ține seama de loc de aserțiunile lui Seneca din *Apokolokyntosis*.

Antologia de traduceri cuprinde textele cele mai reprezentative, totdeauna frumos traduse. Lectura lor nu poate fi decît plăcută.

Eugen Cizek

KAZIMIERZ MAJEWSKI, *Importy rzymskie w Polsce*. Wybór źródeł archeologicznych do dziejów kontaktów ludności ziem Polski z Imperium Rzymskim. Warszawa-Wrocław, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1960, 153 p., LXIV pl. și o hartă.

Problema importurilor de obiecte romane pe actualul teritoriu al Poloniei e o veche preocupare a arheologilor din țara prietenă, și în primul rînd a profesorului Majewski, care i-a închinat în ultimii cincisprezece ani contribuții importante. Strădania de care vorbesc tînde să se concretizeze cîndva într-un adevărat *Corpus* al descoperirilor romane pe pămîntul Poloniei, dar acest țel pare încă depărtat. Pînă la realizarea lui, directorul secției greco-romane din Institutul de Istoria culturii materiale de pe lîngă Academia de științe din Varșovia ne oferă în lucrarea a cărei apariție o semnalez o selecție de materiale păstrate în muzee și numai în rare cazuri împrumutate unor publicații mai vechi. E vorba, înainte de toate, de piese bine conservate și ale căror condiții de găsire, cunoscute cu precizie, îndreptățesc concluziile istorice pe care autorul urmărește să le tragă.

În concepția lui K. M., « importuri romane » sînt obiectele de orice fel produse în ateliere aflate pe pămîntul Imperiului, indiferent de apartenența etnică a meșterilor din mîna cărora au ieșit. În acest înțeles, sticlăriile egiptene sau siriene sînt socotite tot atît de « romane » ca unele obiecte de podoabă cizelate în Grecia sau ca vasele de metal lucrate în atelierele din Gallia. Atenția autorului se îndreaptă în primul rînd asupra inventarului unei serii de morminte zise « princiare » (Dembe, Leg Piekarski, Giebułtow, Gostawice, Lubieszewo și Zakrzów), dar și asupra descoperirilor mai mult sau mai puțin izolate din alte așezări, examinate pe categorii: de la obiectele de bronz, argint și aur, trecînd prin ceramica de toate felurile și sfîrșind cu bijuteriile, fibulele, armele și uneltele. De o atenție deosebită se învrednicesc monedele — risipite în aproape 1500 localități și datînd din sec. III î.e.n. pînă în sec. V e.n. Din acestea, cca. 160 reprezintă tezaure (cele mai multe din vremea Antoninilor): în general modeste (100—200 piese), dar în unele cazuri considerabile (Kalisz: 2000 piese; Grodkowo: 6000 piese).

În legătură cu rolul monedei în societatea indigenă de pe teritoriul Poloniei, în primele veacuri ale erei noastre, — discutînd opiniile exprimate înaintea lui de unii arheologi sau numismați, — M. face observația îndreptățită că, într-o materie atît de delicată, răspunsul nu poate fi uniform și că trebuie avut în vedere gradul de dezvoltare social-economică a triburilor respective: mai înaintată în părțile de sud ale R. P. Polone și îndeobște în regiunile vecine cu Imperiul roman; sensibil mai înapoiată în părțile de nord, depărtate de căile comerciale. În cazul acestora din urmă, e de presupus că moneda n-avea altă utilitate decît aceea a metalului din care era bătută; în schimb, pentru cele dintîi (Silezia, Polonia Mică, Pomerania, bazinele Vistulei inferioare și al Oderului inferior) se poate admite că semnele monetare romane au jucat rolul unui adevărat instrument de schimb pentru aristocrația tribală și negustorii locali sau străini.

Cap. IV al lucrării e închinat centrelor de pe teritoriul roman răsăritean specializate în comerțul peste frontiere, căilor de pătrundere a produselor și limitelor cronologice între care se

situează schimburile. Rezultatele sînt importante, în sensul că au putut fi stabilite cu destulă precizie cîteva puncte de plecare ale « caravelor » negustorești (Carnuntum, Aquincum, Brigetio, Olbia), precum și unele centre de distribuire a mărfurilor străine situate pe actualul teritoriu al Poloniei, în jurul orașelor Opole, Wrocław, Kalisz și Cracovia. De asemeni, căile de comerț mai des folosite, care par a fi fost: străvechiul drum al chihlimbarului (Aquileia—Carnuntum—Opole—Kalisz—Osielsk); calea maritimă pînă la estuarele fluviilor Vistula și Oder; drumul continental central de la Rin la Oder; trecătorile Carpaților vestici; calea de-a lungul Nistrului; calea de-a lungul Bugului.

Evident, aceasta din urmă avea ca punct de plecare Olbia, a cărei importanță ca nod de drumuri comerciale între sud și nord — ba chiar între Europa și Asia — a fost în repetate rînduri pusă în lumină. Se ridică însă întrebarea dacă drumul de-a lungul Nistrului slujea numai la vehicularea unor mărfuri produse în Tyras și dacă nu trebuie să ne gîndim mai curînd la o folosire a portului de la gura Nistrului de către negustorii din orașele Dobrogei, atît de înfloritoare în sec. al II-lea și chiar mai tîrziu, pînă către jumătatea sec. al III-lea? Problema se cuvine cercetată, așa cum rămîne a fi examinată chestiunea de a ști în ce măsură valea Siretului a servit și ea drept cale de pătrundere a produselor din Moesia și Dacia spre părțile de sud ale Poloniei.

Cum s-a întîmplat și cu cercetătorii romîni după 23 August 1944, influența metodologiei marxiste se vedește la M. în modul cum apreciază urmările contactului autohtonilor de pe teritoriul Poloniei cu mărfurile și tehnica superioară romană. Pentru învățatul polon, ca și pentru arheologii noștri cei mai valoroși, un asemenea contact e un proces bilateral, în cursul căruia — fie și în măsuri diferite — părțile s-au influențat reciproc. Mai mult, o dată împrumutate, anumite produse finite sau procedee tehnice se integrează în cultura mai puțin evoluată, se asimilează de purtătorii acesteia, favorizînd dezvoltarea în continuare a modului lor de viață pînă la sfîrșitul antichității, în unele cazuri pînă în plină epocă feudală.

Una din părțile cele mai interesante ale lucrării e tocmai aceea unde se cercetează, pe baza documentelor arheologice, frecvența anumitor importuri (podoabe, arme, țesături, vase de metal și de lut) sau împrumuturi de procedee tehnice: în metalurgie și extracția minieră, în construcția locuințelor și în ceramică, pînă și în tehnica agricolă. Din acest punct de vedere, o concluzie a cărții ce merită meditată mi se pare aceea după care — în progresul oricărei civilizații, dar mai virtos al culturilor înapoiate — rolul meșterului ambulant (străin sau deprins la școală străină) e mai însemnat decît acel al negustorului. Cu propriile cuvinte ale autorului: « Les produits apportés par les marchands étaient pour la plupart des objets de luxe employés par l'élite tribale; leurs propriétaires morts, les plus précieux de ces objets étaient enterrés avec eux. Un nombre restreint seulement d'importations avaient été imité dans les ateliers autochtones. Les artisans, en revanche, ambulants ou établis, ayant acquis leurs qualifications dans les ateliers romains portaient leur savoir parmi les masses tribales; c'étaient eux qui apprenaient le métier aux artisans autochtones dans les villages, c'étaient leurs perfectionnements et leurs techniques nouvelles que l'on s'appropriait — et c'était ainsi que l'acquis technique romain se propageait parmi la population qui habitait notre territoire aux premiers siècles de notre ère » (p. 117).

Aceasta îmi dă prilejul să relev o calitate de seamă a lucrării învățatului polon: aceea de a valorifica istoric datele arheologice, urmărind cu ajutorul lor schimbările petrecute în structura social-economică și în patrimoniul cultural al triburilor de pe actualul teritoriu al Poloniei în primele veacuri ale erei noastre. Despre aceste triburi, de altă parte, și mai precis despre apartenența lor etnică, prudența cu care se exprimă autorul e și ea de luat în seamă. Reproducînd opinia aproape generală după care locuitorii băștinași ai ținuturilor polone ar fi fost slavi, K. M. amintește că o asemenea problemă nu poate fi rezolvată decît de lingvistică, susți-

nînd punctul de vedere că descoperirile arheologilor, ale antropologilor și etnografilor nu pot contribui decît la întărirea sau slăbirea concluziilor întemeiate pe fapte de limbă.

O ilustrație bogată, chiar dacă de o execuție nu întotdeauna ireproșabilă, completează valoroasa lucrare, pe care arheologii și istoricii de pretutindeni vor consulta-o cu plăcere, iar cei din țara noastră cu un particular interes, ținînd de materialul analizat și de metodologia folosită.

D. M. Pippidi

Crestomatie de texte privitoare la istoria antică, întocmită sub redacția Acad. Prof. E. CONDU-RACHI. Editura de stat didactică și pedagogică, București, 1961.

Revoluția culturală care se desfășoară la noi în țară pune la îndemîna unor mase cît mai largi de cititori lucrări de introducere în cele mai diferite domenii științifice. Publicul românesc a primit cu mare căldură traduceri din clasici și lucrările originale despre lumea veche apărute în ultimii ani la noi în țară. *Crestomatia* de față, deși are ca principal scop să completeze cunoștințele de istorie veche ale elevilor din școlile medii, se înscrie prin felul ordonat și atrăgător cum au conceput-o autorii ei printre acele cărți care vor fi citite cu plăcere și de publicul iubitor al antichității.

Crestomatia a fost împărțită de autorii ei în trei secțiuni: Orientul antic, Grecia antică și Roma antică. Fiecare secțiune este precedată de o prezentare a perioadei din istoria veche ilustrată de textele traduse și întreaga *Crestomatie* este precedată de o scurtă *Prefață* în care sînt expuse cîteva indicații pentru orientarea ideologică a cititorului. Se atrage atenția îndeosebi asupra subiectivismului și lipsei de cunoaștere a legilor dezvoltării societății omenesti caracteristice majorității autorilor vechi. Subliniind valoarea documentară a textelor cuprinse în *Crestomatie*, *Prefața* insistă totodată și asupra discernămintului critic cu care trebuie considerate știrile din antichitate. Pentru ușurința mînuirii *Crestomatiei*, unele traduceri sînt însoțite de note, iar la sfîrșit se află o listă cu note bibliografice.

O asemenea lucrare este în mod evident foarte folositoare pentru o introducere în metoda istorică de reconstruire a profilului economic, social și politic al unei societăți din antichitate după izvoarele scrise. Greutatea pe care autorii au biruit-o în mare măsură era alegerea textelor cele mai reprezentative și mai substanțiale. Ca model le-a slujit *Crestomatia asupra istoriei lumii vechi* întocmită de Acad. V. V. Struve. Traducătorii s-au străduit să adune prin traduceri făcute date cît mai variate despre societățile Orientului, ale Greciei antice și Romei, începînd cu știrile geografice și sfîrșind cu cele asupra concepțiilor și moravurilor. Desigur, informațiile despre latura politică a vieții în antichitate primează și sînt judicios rînduite conform evoluției vieții sociale și politice a fiecărei societăți luate în considerare.

Traducerile în sine sînt de o excelentă calitate, realizate cu mare grijă pentru redarea exactă a sensului. Evitînd arhaizarea artificială a limbii, traducătorii au găsit calea justă a traducerii care evită modernismele supărătoare, antiștiințifice.

Lucrarea este prezentată de Editura de stat didactică și pedagogică în condiții grafice care-i fac cinste. Ilustrațiile care însoțesc textele sînt pe hîrtie velină, clare și destul de mari.

A. Piatkowski